

Mülakat / Interview

Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler'in Hikâyesi
(Prof. Dr. Kâzım Yaşar Kopraman'la Mülakat)

Elânur KÖSE*

Orta Asya Türk tarihinin farklı birçok dönemi ile meşgul olan Vasili Viladimiroviç Barthold, 1869 yılında dünyaya gelmiştir. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nden 1891'de mezun olmuş ve uzmanlık alanını "Doğu Tarihi" belirleyerek çeşitli Doğu okullarında bu konuda dersler vermeye başlamıştır. Bu bağlamda 1893-1925 yılları arasında Türkistan'a ilmî birkaç seyahat yapmış ve 1925 yılında "Moğol İstilas Esnasında Türkistan" adlı eseri ile doktor unvanını almıştır. Moskova, Taşkent ve Bakü gibi birçok şehirde çeşitli dersler ve konferanslar vermek için davetler almıştır. Nitekim 1926 yılında İstanbul Darülfünun'u Türkiyat Enstitüsü tarafından da davet edilmiş ve "Orta Asya Türk Tarihi" hakkında dersler vermiştir. Bu dersler, Orhun Kitabeleri ve Türk Abideleri hakkında yapmış olduğu araştırmaların sonuçlarından başlayarak Timur zamanına kadar olan dönemde Türk kültürü, Türk tarihi ve Türk medeniyetini kapsamaktadır. Çeşitli sahalarda verdiği küçük-büyük birçok eseriyle ilim dünyasında büyük bir şöhret sahibi olarak Türkoloji sahasını tenvîr etmektedir.

1926 yılında Barthold'un İstanbul Darülfünun'u Türkiyat Enstitüsü'ne geldiği dönemlere Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat şahitlik etmiştir. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Kurat'ın öğrencisi olarak ondan bu mirasın hatıratını devralan Prof. Dr. Kâzım Yaşar Kopraman ile Vasili Viladimiroviç Barthold'un "Orta Asya Türk Tarihi Hakkında

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı. elaakose@hotmail.com. (Makale gönderim tarihi: 23.01.2019; Makale kabul tarihi: 05.12.2019)

Dersler” adlı eserinin yayınlanma süreci ile ilgili hatıratın kaybolmaması ve bir sonraki nesillere aktarılması amaçlanarak sözlü tarih çalışması yapılması planlanmıştır. Bu bağlamda 08.05.2018 tarihinden 31.05.2018 tarihine kadar altı kez görüşme yapılmış ve görüşmeler deşifre edilerek siz değerli okuyuculara sunulmak üzere hazırlanmıştır.

Kâzım Yaşar Köpraman: (Wilhelm Barthold’un Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler adlı eserinin sayfalarını çevirmektedir.) Bu Barthold’un bir fotoğrafı. Daha önce Barthold’un fotoğrafını gördün mü bilmiyorum. Bu Barthold, bu Zeki Velidi Togan, bu Akdes Nimet Kurat, bu da Abdulkadir İnan. Bunlardan ikisi Ankara’da idi. Zeki Velidi Hoca İstanbul Edebiyat Fakültesi’nde idi. Abdulkadir İnan Bey Ankara’da otururdu.

Şimdi sen hazırladığın sorularını sor kızım. Ben de dilimin döndüğü kadar cevap vereyim.

Elânur Köse: Öncelikli olarak hocam, biz Konuralp Hocamızın Bozkır Tarihi Üzerine Araştırmalar dersinde Barthold’un ‘Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler’ adlı kitabını okuyup bitirdik. Kitabı okurken kafamızda bazı sorular oluştu. Bunları Konuralp Hocamıza sorduğumuzda, kendisi bize, sözlü tarih çalışması yapmak isteyip istemediğimizi sorunca ben de

buna gönüllü oldum. Barthold'un bu eserini neşretmiş olmanız sebebiyle bugün sizin karşınızdayım.

İlk sorum: Hocam, siz Barthold adını nasıl tanıdınız?

K. Y. Koprman: Bizim Barthold'u vicâhen tanımamız mümkün değil. Çünkü biz, o insanlar vefat ettiğinde, daha dünyada yok idik. Ben 1944 doğumluyum. Barthold ise bildiğiniz gibi, 1930'da vefat etmişti. Bu sebeple onunla yüz yüze tanışmamızdan bahsetmemiz mümkün değil. Ancak bizler tarihçi olduğumuz için, başta tarihi şahsiyetler olmak üzere, milli tarihimizin şahsiyetlerini, kahramanlarını, kumandanlarını, ilim adamlarını, sanat adamlarını ve siyasetçilerini yaptıklarıyla okuyoruz, öğreniyoruz. Âdetâ onlarla manevi bir bağ kuruyoruz, tanışıklık peydâ ediyoruz. Bu vesileyle şu hâtıramı anlatmak istiyorum. 1967 senesindeydi. Merhum Akdes Hoca, bana o sıralarda doktora konusu olarak seçmiş olduğum, Nureddin Mahmud Zengî ile alâkalı olarak bana "Kâzım, Nureddin Mahmud Zengî'yi rüyânda görmeğe başladın mı?" diye sordu. "Hayır Hocam, daha görmedim."dedim. Bu soru insanın çalışmakta olduğu mevzu ile bütünleşmesi, gecesini gündüzünü, fikrini, zikrini ona teksif etmesi, adetâ onunla hemhâl olması gerekir demekti. Ben Nureddin Mahmud Zengî'yi rüyâmda görsem tanıyacak mıyım? Bir resmi mi var? Bir şemâili mi var? "Daha sen konuya kendini verememişsin. Nureddin Mahmud Zengî'yi rüyânda gördüğünde bana haber ver. Ben çalıştığım konunun kahramanlarını rüyâmda görürüm" dedi. Belki daha başkaları da vardır bu halet-i ruhiyeyi yaşayan. Şimdi kendimiz şahsen tanık olmadığımız, uzak veya yakın tarihlerde yaşamış olan tarihi karakterleri rüyâmda gördüğümüzü zannederiz. O bizim tasavvurlarımıza göredir. O konu ile ne derecede meşgul olduğumuza bağlıdır. Ama tabii Barthold'u bizim vicâhen görmemiz mümkün değildi. Kendisi ile ne hissi, ne dini, ne fikri herhangi bir yakınlığımız falan da yoktu. Sadece Barthold'un büyük bir Rus Türkiyatçısı olduğunu duymuştuk. Akdes Bey ve emsali ilim adamları vasıtasıyla biz Barthold hakkında bir hayli bilgiye sahip olmuştuk.

Barthold, sizin de bildiğiniz gibi, merhum Köprülü tarafından İstanbul Edebiyat Fakültesi'ne konferanslar vermek üzere davet edilmişti ve

Köprülü, başta Akdes Bey olmak üzere, Rusya'dan gelmiş olan ve henüz daha ilim adamı olmanın eşiğinde bulunan; Rusça, Arapça ve Farsça bilen istidatlı gençleri, himâye etmek için ve onların maiyetlerini temin edecek bir işleri olsun diye, kendisinin kurmuş olduğu Türkiyat Enstitüsü'nde istihdam ediyordu. Bir kısmını mütercim olarak kullanıyor, bunlar genellikle Rusça'dan tercüme yapıyorlar; bir kısmı hafız-kütüp yâni kütüphaneci olarak Türkiyat'ın kütüphanesinde çalışıyor, o kitapları tasnif ediyorlar, fişliyorlar; bir kısmı Köprülü'nün kendilerine sipariş ettiği diğer görevleri yapıyorlardı. İşte Barthold'un geldiği sıralarda rahmetli Akdes Hoca da Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nde çalışıyordu. Çoğunluğu Rusça olan eserleri Köprülü, Rusya'dan getirtmişti. O sıralarda, bildiğiniz gibi, yakın tarihlerde tekrar yaşandığı ve bizim de yakından bildiğimiz, olaylar cereyan etmiş; Rus Çarlığı dağılmış, ideolojiye dayanan yeni bir kadro başına gelmişti. Rusya alt üst olmuş, dolayısıyla pek çok kişi Rusya'da yaşamayı kendilerine pek kolay görmedikleri için dünyanın çeşitli yerlerine dağılmıştı. Bunların kütüphaneleri ve çok değerli koleksiyonları da, fevkalâde ucuz fiyata ülkelerini, yerlerini değiştirmişlerdi.

1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Rus ilim adamları Amerika'ya, Avrupa'ya, dünyanın çeşitli yerlerine dağıldılar. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bunların en meşhurlarını ve en önde gelenlerini Batı Dünyası âdetâ kapıştı. Biz bu yağmadan pek istifâde edemedik. İdarecilerimizin uzak görüşlülüğü sebebiyle ve herhangi bir hazırlığımız da düşüncemiz de olmadığı için, bütün Dünya işine yarayan ilim adamlarını âdetâ sporcu transfer eder gibi, yüksek maaşlarla ülkelerine transfer ettikten sonra; bazılarını da biz Türkiye'ye getirdik. Bilhassa fen bilimlerinde, fizikte, kimyada, matematikte, astronomide, uzay çalışmalarında. Bizimle ilgili olarak Türkoloji sahasında alimler vardı. Bunlar, eğer erken davranılıp Türkiye'ye getirilmiş olsaydı, Türk ilmi ve Türk üniversiteleri için yeni ilmi hareketin başlangıcına vesile teşkil edebilirdi. Fakat biz onların kadrü kıymetlerini bilemedik ve getiremedik. Bu, Türkiye'yi idare edenlerin basiretsizliğindedir. Halbuki daha 1936 yılında Atatürk, Sovyetler Birliği'nin dağılacağını, o zamana hazır olunması gerektiğini, bir vasiyet şeklinde açık beyan etmişti.

Fakat bizim idarecilerimiz, Atatürk'ün bu vasiyetini bilmelerine, duymalarına rağmen kulaklarının üzerine yatmışlar, Ashab-ı Kehf gibi. Bir hazırlığımız olmadığı için maalesef yeterince istifade edemedik. Buna rağmen, başta Azerbaycan olmak üzere, Sovyetler Birliği camiasına dahil ülkelerdeki ilim adamları ile teması olan ilim adamlarımız, ikili münâsebetler neticesinde tanıdıkları bazı insanları, Türkiye'ye davet ettiler. Türkiye'ye gelmelerine, Türkiye'de ders vermelerine vesile oldular. Bu arada biz de Gâzi Üniversitesi'ne bazı ilim adamlarının getirilmesine vesile olduk ama "bade harabi'l Basra", iş iştenden geçtikten sonra.

Barthold Türkiye'ye geldiği zaman dünyada çok büyük bir şöhreti var idi. Köprülü bunu çok iyi bilen ve başta Atatürk olmak üzere devletin kurucuları ile yakın teması olan bir ilim adamı olduğu için, onu Türkiye'ye getirtmiş ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Orta Asya Türk Tarihi hakkında dersler verdirmişti. Siz de bu kitabı Hocanızla birlikte okuduğunuzu, muhtevasına âgâh olduğunuzu söylediniz. Tabii Barthold muhakkak ki "kitabı Türkçe" biliyordu. Fakat herhalde konuşamıyordu. Onun derslerini okuduğunuz zaman Orhun Abidelerini değerlendirdiğini görmüşsünüzdür daha Birinci Derste. Orhun Kitabeleri üzerine değerlendirme yapmak, Türkçe bilmeden olacak bir iş değildir. Ama derslerini eskilerin takrir dediği şekilde tek başına vermesi mümkün değildi. Akdes Bey'in anlattığına göre, Barthold vereceği dersleri önce Rusça olarak yazar, o zamanlarda Türkiyat Enstitüsü'nde çalışan Akdes Bey, Zeki Velidi Togan, Ragıp Hulusi ve Abdulkadir İnan gibi zevat bunları tercüme ederler ve Barthold konuştuğundan sonra yaptıkları tercümeyle talebelere okurlardı.

E. Köse: Peki hocam, Barthold ne kadar süre Türkiye’de bulundu? Derslerini ne kadar sürede verdi?

K. Y. Koprman: Barthold, bir yıl kadar Türkiye’de kaldı. Onun Rusça olarak vermiş olduğu dersleri, Rusça bilen, sonradan Türkiye’de hepsi birer tanınmış âlim hüviyeti kazanan, ama o tarihlerde sadece Köprülü ve Türkiyat Enstitüsü’nün etrafında toplanmış olan bir avuç genç ilim namzedi tercüme ediyorlardı. Demin de söylemiş olduğum gibi bunların başında Zeki Velidi Togan geliyordu. Akdes Bey, Ragıp Hulusi Bey ve Abdulkadir İnan gibi bir elin parmağını geçmeyen dört-beş kişi bu dersleri Türkiye Türkçesi’ne tercüme ediyorlardı.

Şunu söylemek lâzım. Bunu bizim neslimiz de son yirmi otuz yıl esnasında yaşadı. Türk Cumhuriyetleri’nden mesela Azerbaycan’dan gelen birisiyle rahatlıkla anlaşabildiğimiz halde, Doğu’ya doğru gidince, anlaşabilmemiz biraz daha zorlaşıyor. Kezâ Özbeklerle biraz daha iyi anlaşabilirken Kazaklarla ve Kırgızlarla anlaşabilmemiz biraz daha zor oluyor. Tabii özel alâkası olup o lehçeleri ilmi çalışma için öğrenmiş olanları kastetmiyorum burada. Diğer Türk topluluklarının, muhtar cumhuriyetler mensuplarının dillerini anlamakta biraz daha

zorlanıyoruz. Bu Kuzey Türkleri dediğimiz, başta Kırım, Kazan havâlisinden olmak üzere, gelenlerin Türkçeleri, Türkiye Türkçesi'nden biraz farklı olmakla beraber, konuşma dilini anladıklarında şüphe yoktur. Fakat onlar Türkiye'ye geldikleri zaman Rusya'da hepsi fakülteyi bitirmiş, belki 20, 25, 30 yaşın üstünde adamlar idiler. Türkiye Türkçesi'ni sıfırdan öğrenme gibi bir zahmete katlanmamışlardır. Konuşma dilini rahatlıkla biliyorlardı. Bir problem yaşamıyorlardı. Bu anlaşma hâsil olduktan sonra cümleleri biraz farklı kurmuşlar, belki farklı kelimeleri tercih etmişler anlaşma için. Bu problem teşkil etmiyordu. Bununla şunu söylemek istiyorum. Bunlara "Dış Türkler" demeye dilim varmıyor. Suret-i katiyyede Dış-İç Türk ayrımına ben tamamen karşıyım. Bu kardeşlerimiz yetişmiş oldukları bölge içinde yaşadıkları kültür çevresinin icabı olarak, Türkiye Türkçesi'nden farklı bir Türkçe konuşuyorlardı. Ama genel çerçeve, ana gövde, Türkçe olduğu için rahatlıkla anlaşılabilirdi. Bugün de bu durum mevcuttur. Balkanlardan Çinu Maçın'e kadar giden bir kişi, dereceleri değişmekle birlikte, bugün de bir tercümana ihtiyaç duymaksızın, Türkçe konuşup anlaşılabilir. Hangi etnik grup olursa olsun. Ne bileyim Azerbaycan'da, İran'da, Kırım'da, Özbekistan'da Türkiye Türkçesi'ni konuşarak, veya onların konuştuğu lehçeye, canı gönülden kendini vermek suretiyle, rahatlıkla anlaşılabilir. Ama ilmi metin tercümesine gelince iş biraz değişiyor. Bizim hocalarımızın, hepsine Allah rahmet eylesin, konuşmalarında da bu görülürdü. Yazılarında da gözden kaçmadığı muhakkaktır. Türkçeleri biraz zayıf idi. Konuşma esnasında bu pek belli olmasa da yazı dilinde belki bazı problemler vardı. Güvendikleri, tanıdıkları, onlara yardım edebilecek kişilerin himmetiyle yazdıkları metinleri, Türkiye Türkçesi'ne yaklaştırma konusunda yardım almak durumunda idiler. Rahmetli Togan Hoca'nın İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde asistanlığını yapmış ve onunla çok yakın temasta bulunmuş olan başta Profesör Mustafa Kafalı olmak üzere arkadaşlarımızın Zeki Velidi Bey'in konuşmaları hakkında aktardığı bazı hatıralar vardır. Biz de Akdes Bey'in uzun müddet yanında bulunduk. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih bölümünde, çok güzel ders anlatan hocalarımız vardı. Onlarla mukayese edildiği zaman Akdes Bey'in irticalen konuşması pek o kadar başarılı sayılmayabilir. Ama Akdes

Bey'in çok dilli oluşunu bilen birisi bunu gayet tabii karşılar. Bir gün imtihanında gözetmenlik yapıyordum. Hoca çok aceleci ve tez canlı idi. Geldi hemen kapıyı açtı. "Kâzım" dedi. "Buyur hocam" dedim. "Üşenmek ne demek?" dedi. "Erinmek" dedim. "Erinmek ne demek?" dedi. "Bir işi yaparken gönülsüz davranmak, biraz tembellik göstermek", "Tamam, tamam" dedi ve yürüyüp gitti. Yâni sonuna kadar dinlemedi bile. Türkiye'ye geleli o sıralarda 50 sene olmuştu. Türkiye Türkçesi'ni tam bir hâkimiyetle konuşmakta bazı eksikleri olduğunu söylemek hiçbir zaman bu zevatı küçültmez. Ama onların bir gani gönüllülükleri vardı. Akdes Bey, yazdığı şeyleri bize getirir, hangimiz olursa olsun, ama Reşat Genç, ama İsmail Aka, ama ben, "Çocuklar okuyun bakalım gözünüze çarpacak aksaklıklar var mı?" diye bize okuttururdu. Onların eserlerini okurken, çok dikkat etmeyen birisi, bu eserlerde bir dil hatâsı görmezler. Konuştukları zaman ise Türkiye Türkçesi'ni olması gerektiği şekilde konuşamadıkları anlaşılabilir.

E. Köse: Peki hocam, dersler nasıl işleniyordu? Derslere ne kadar kişi katılıyordu? Nasıl bir ortamda yapılıyordu? Kaç gün aralıklarla yapılıyordu?

K. Y. Koprıman: Bu soruya kesin bir cevap vermek mümkün değil. O zaman Darülfünun Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde kaç öğrenci vardı? Bunların ne kadarı erkek ne kadarı bayan idi? Programları ne idi? Derslerden geçme kalma nasıldı? Bunu söylemek, o zamanki kayıtlara bakmak suretiyle mümkün olabilir. O nesil tamamen aramızdan ayrıldı. Ama biz devlet olarak arşive çok önem veren ve kayıt tutan bir milletiz. Üniversitelerin tarihi üzerine genel veya özel konularda çalışmak isteyen kişiler bu konuda çalışma yaparlarsa bazı malzemeler bulabilirler. Öğrenci sayısının çok kalabalık olmadığını tahmin edebiliriz. Yâni Barthold'un derslerine kaç öğrenci giriyordu? Barthold ve emsali hocaların dersleriyle aralarında, öğrencilerin iltifatı, devamı bakımından ne fark vardı? Bunu söyleyebilecek durumda değilim. Günümüzde bile öyle değil mi? Dolayısıyla kesin bir şey söylemek pek mümkün değil ama Cumhuriyetimizin ilk yıllarında, başta devletimizi kuran kurucu kadronun, Türkistan ve en eski Türk tarihi ile çok yakın alâkalı

sebebiyle, Barthold'un derslerine olan ilginin fazla olduğunu tahmin edebiliriz.

E. Köse: Peki hocam, Barthold'un bu kitabının tercümesini Köprülü kime yaptırdı?

K. Y. Kopraman: Bu konuda elimizde yazılı bir belge yok. Ama biz asistanlığımızın ilk yıllarında İsmail Aka ile birlikte, Barthold'un "Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersleri" adlı eserini Eski Yazıdan Yeni Türk Alfabesine aktaralım diye kendi aramızda kararlaştırdık. O zamanlar ben, on parmak olmasa da seri daktilo yazıyordum. Metni tesis ettik ve bir ara bunu merhum Osman Turan Bey'e açtık. Osman Turan Bey cezaevinden çıkıp özlük hakları iade edildikten sonra, Üniversiteye dönmesi bazı zevâtın menfi tutumları sebebiyle mümkün olmamasına rağmen, en azından ayda bir kere maaşını almak üzere, Fakülteye gelirdi. Öğrenciliğinden siyasete atılmasına kadar içinde yaşadığı bu kurumdaki herkesi tanınmasına rağmen o hiç kimseyle temas etmez, doğrudan bizim odamıza gelirdi. Bizim derken ben, İsmail ve Reşat beyleri ve tarih bölümünün bir iki asistanını kastediyordum. O zamanlar böyle lüks odalar yoktu. Beş altı asistan bir odada otururduk. Bizi şerefliendirirdi. Biz onun gelmesiyle çok memnun olur, kendisine çok saygı gösterirdik. "Aferin çocuklar, iyi olmuş, yapın." diye bunu Latin Harflerine aktarmamız konusunda bizi teşvik etti. Biz bitirdikten sonra kendisi de lütfetti baştan sona kadar bu metni okudu. O hale getirdikten sonra metni biz Akdes Bey'e "Hocam bunu biz Latin Harflerine çevirdik. Bastırmak istiyoruz." Deyince "Ya öyle mi yaptınız?" dedi. Meğerse Hocanın kendisinin de öyle bir niyeti varmış. Ama Akdes Bey çok meşgul birisiydi. Her sahada kalem oynatan, devamlı kafası çeşitli konularla meşgul; o sıralarda Türkiye ve İdil boyu ve Türk-Rus ilişkileri adlı çalışmaları ile çok meşgul olduğu için, herhalde bunu kendisine göre daha hafif mesele addettiğinden, ertelemişti. Esasen kendisinin oturup Eski Yazılı bir metni Latin Harflerine aktaracak kadar zamanı da yoktu. Öyle bir şey olsaydı bile "Çocuklar şunu Latin Harflerine çevirin." diye yine bize havale edecekti. Biz bunu kendisine söylediğimiz zaman, memnun oldu. Ama Hocanın kendi niyetinin bunu yapmak olduğunu konuşmasından anladık. O zaman Hoca bize bu eserin meydana gelişine

ilgili bildiklerini anlattı. Dediğim gibi Ragıp Hulusi Bey başta olmak üzere kendisi ve Zeki Velidi Bey dersleri tercüme etmişler. Ama ben şu dersi, Zeki Velidi, Ragıp Hulusi Bey şu dersi tercüme etti diye özel bir belirtme yapmadı. Biz eseri Latin Harflerine aktarırken ifadelerde bazı aksamalar, üslupta bazı farklılıklar gördük. Muhtemelen eserin sonuna doğru yapılan tercüme merhum Zeki Velidi Togan'ın tercümelediği. Çünkü Ragıp Hulusi'nin dili çok daha akıcı, Akdes Bey'in daha da güzel ama merhum Zeki Velidi Hocanın dili biraz aksıyordu. Yâni farklı kişiler tarafından tercüme edildiği dikkat edilirse görülecektir. Ama onu tabii fark edebilmek için Türkçeyi de çok iyi bilmek ve üslup bakımından da bir zevk-i selime sahibi olmak lâzım. Başlangıçta biz kitabın üzerinde bir isim olmadığı için Türkçeye aktaran kişinin adını da yazmamıştık. Sadece "Hazırlayanlar" adı altında Kültür Bakanlığınca yapılan neşriyate İsmail Aka Bey ve benim adımı koymuş idik. Daha sonra Tarih Kurumu Türkoloji ve Tarih öğrencilerinin yoğun talebi üzerine eserin müteakip baskılarını yaptı.

Tarih Kurumu Başkanı Ali Birinci, bu derslerin tercümesinde Ragıp Hulusi Beyin emeğinin olduğunu bildiği için, bize danışmadan "Ragıp Hulusi Beyin adı ile neşredilsin" demiş. Kitap neşredilince gördük. Tercüme: Râgıp Hulusi Özdem diye yazmış. Ben dedim ki "Sayın başkan "tercüme" diye Ragıp Hulusi Bey'in adını yazdırmışsın. Bize Akdes Bey, Ragıp Hulusi Bey'in yanı sıra Zeki Velidi Togan'ın ve hattâ kendisinin de bu tercümede payı olduğunu söylemişti. Keşke Ragıp Hulusi Bey'in adının yanına, onların da adını koydursaydın." Ali Bey fevkalâde üzüldü. "Yahu ben size sormamakla çok büyük hatâ yapmışım. Bilmiyordum. Ben sadece ve yalnız Ragıp Hulusi Bey tarafından tercüme edildiğini zannediyordum. Keşke bana söylese idiniz." dedi. Öyle bir yanlış anlaşılma demeyelim, anlaşamama oldu. İrtibatsızlık sebebiyle böyle bir şey oldu. Ben Ragıp Hulusi Bey'in burada tamamen baştan sonra kadar eseri tercüme ettiğini zannetmiyorum. Zeki Velidi Togan Bey'in de, Akdes Nimet Bey'in de. Çünkü biz Akdes Nimet Bey'in asistanlarıydık. Akdes Nimet Bey kendisinin ve Zeki Velidi'nin tercümelediğini bize apaçık söyledi. Tercümede katkıları olduğunu biliyoruz. Bu bir yerde yayınlanmadı ama bunun canlı şahidi biziz. Böyle bir irtibatsızlık ve

kopukluk oldu. Allah onlardan razı olsun. İnşallah bizim adımızı niye yazmadınız diye kıyamet gününde bizden şikayetçi olmazlar. Çünkü biz sadece “yayına hazırlayanlar” olarak görevimizi yaptık. Ragıp Hulusi adını oraya yazan Ali Birinci Bey’dir. Durumun mahiyetini ben kendisine telefon ile açıkladım. Kendisi de özür diledi, ancak özür dilenecek kişi burada ben değilim. Biz onu tercüme etmedik. Özür dilenecek birisi varsa söylemiş olduğum gibi Zeki Velidi Togan ve Akdes Nimet Kurat’tır. İsimlerin öyle bir macerası oldu.

E. Köse: Hocam kitap, ders ders bölünmüş ve toplam 12 dersten oluşmaktadır. Derslerin verilme aralıkları ve süreleri ne idi?

K. Y. Koprman: En yakın aralığın bir hafta olduğu söylenebilir. Vallahi ben saat tutmadım ama bir dersi herhalde bir oturumda vermiş olduğunu söylemek mümkün. Çünkü bunu konuşuyor, arkasından tercüme ediliyor, bu sebeple bir ders en az iki saat sürmüştür. Sen okudun mu bu kitabı?

E. Köse: Evet, okudum hocam.

K. Y. Koprman: Her bir dersi ne kadar zamanda okudun?

E. Köse: Her gün iki ders şeklinde okuduğum için altı gün içerisinde okuyup bitirdim.

K. Y. Koprman: Her bir ders dolu dolu 15 ila 20 sayfa arasındadır. Bunun Rusça konuşulması ve Türkçe tercümesi ile birlikte 30-40 sayfalık bir zamanın tahsis edilmesi gerekir ki bu da iki saatten az olmaz. Derslerin mahiyeti icabı, bölünmesi de mümkün değil. Yâni başlanan konunun bitirilmesinde zaruret var. Bizim şimdiki uygulamamızda, öğretim takviminde kaç hafta etkin ders yapıyor bir hoca? 14 hafta ders yapar. İlk hafta talebe doğru düzgün gelmez, bir haftasında vize vardır. Yâni, tecrübemize dayanarak söylüyoruz, o kadar müessir bir ders yapılmıyor. Ben 46 yıl fiilen üniversitenin içerisinde asistan ve hoca olarak bulundum. Bir sömestrde bazı hocaların ancak 8 daktilo sayfasını tutan ders anlattığını biliyorum. Bunun yoğunluğu göz önüne alınırsa burada şişirme hiçbir şey yok. Okumuşsunuzdur. Bunu ayrıca benim medhü sena etmeme lüzum yok. 200 sayfalık bir kitap halinde,

fevkalâde yoğun, fevkalâde değerli konular olduğunu görüyoruz. Bugün bu seviyede ders anlatan hoca yok. Burada müellifin Rusça olarak konuştuğunu ve bunun kelime kelime Türkçe'ye tercüme edildiğini düşünenecek olursak, soru cevap da var idiye daha da uzamış olabilir, ama bu değil. Bir senede iki senede, okutulmuş olsaydı dahi yine de başarılı olurdu. Fevkalâde bir başarı gibi geliyor bana. Günümüzde bazı hocaların bir derste anlatılabilecek bir şeyi, bir sömestre yaymaları asla kabul edilebilecek bir şey değildir. Tabii bunlar kötü misaller ama bu dersler fevkalâde başarılı bir çalışma olarak görünüyor bana.

E. Köse: Peki hocam o dönemde bunun kaydı nasıl tutulmuştu?

K. Y. Koprman: Metnin Rusça ve Türkçesi mevcuttu. Barthold konuşuyor ondan sonra yanındaki tercüman metni okuyordu. Belki Türkiyat Enstitüsünden bunun Rusça ve Türkçe asıllarını bulmak mümkün olabilir. Yâni matbaada basılması ayrı bir şey ama Barthold'un bunun Rusçasını da hazırladığını biliyoruz. Türkiyat Enstitüsü'nün yeri değişmemiştir. Evrakı arasında bunlar bulunabilir.

E. Köse: Hocam, kitapların bazı basımlarında içindekiler bölümü bulunmamaktaydı. Yalnızca ders sayısı yazılarak basılmıştır. Sizin hazırladığınız basımda ise içindekiler bölümü, derslerin sayısı ve dersin konusu verilmiştir. Eserin orijinalinde durum nasıldı?

K. Y. Koprman: Biz Eski Yazıyı, Yeni Yazıya aktarırken sadece Türkçe nüsha ile yetinmedik. Bunun Almanca ve İngilizce tercümeleri de var. Dolayısıyla biz bu başlıkları yabancı dillerdeki tercümelere aldık. Türkçesinde böyle bir liste yok. Ama demin bir ara atıf yaptığım ama üzerine gitmediğim bir konu vardı. Bu çalışmamızı özel teşebbüs, farklı kuruluşlar alıp isim belirtmeksizin yayınladılar. Onların ne Almancası ile ne de Fransızcası ile karşılaştırıp dipnotlarını koymak gibi bir endişeleri yok. Halbuki ilmi bir eserin dipnotunun olması olmaması onu okuyan kişi için çok şey fark ettirir. Sıradan okuyucu böyle şeylere dikkat etmiyor maalesef. Ama biz bu başlıkları diğer dillerdeki tercümelere aldık. Almanca tercümesini Barthold'un gördüğünü biliyoruz. Bunun yanında biz, bir harita ilave ettik. Eserde sık sık geçen yer isimleri, mümkün mertebe mazbut bir şekilde gösterilmeye çalışılmıştır. Fotoğrafi da Eski

Yazı nüshadan aldık. Bu fotoğrafların aslı da muhtemelen Türkiyat Enstitüsünde bulunabilir.

E. Köse: Peki hocam, araştırma görevliliği yıllarınızda kitapta sizin dikkatinizi çekip, ilim âlemine kazandırmaya değer bulduğunuz şey nedir?

K. Y. Koprman: Türkiye’de, Türk tarihçiliğinde, Türkistan ile ilgilenme yeni zamanlara ait bir ilmi faaliyettir. 20. Yüzyılın başlarına kadar Türkiye’de Türk Tarih deyince, Osmanlı tarihi anlaşılıyordu. Bildiğiniz gibi Osmanlı tarihi, bir hanedan tarihidir. Elbette Osmanlı Devleti’ni kuran Osmanoğulları ailesi de Türktür ve Oğuzların Kayı boyuna mensuptur ama Türk dünyası, Oğuzlardan ve Kayılar’dan ibaret değildir. 600 küsur senelik bir geleneğin neticesi olarak Türkiye’de, Osmanlı Devleti’nden önceki Selçuklulara kısa bir atıf yapılıyor, hattâ Osmanlı Devleti’ni kuran âilenin etnik menşei bile tecâhülden gelinerek Osmanlı Tarihi, İslam Tarihinin bir devamı gibi addediliyordu. Peygamber Efendimizin hayatı ve faaliyetleri, Dört Halife devri, Emeviler, Abbasiler ve Abbasiler devrinde Selçuklu Devletinin kuruluşu; lütfen ve keremen biraz Türkiye Selçuklularından bahsediliyor ve hemen Osmanlı Tarihine atlanılıyordu. Bu Selçuklu devletini kuranlar Oğuzlar, Türkmenler ama bunların ataları kimlerdi? Bunların daha önceki tarihi maceraları ne idi? Onlardan önce kimler vardı? gibi bir soru sorulmuyordu.

Bu hata, bu ihmal, günümüzde bile devam ettirilmektedir desek yeridir. Üniversiteye gelinceye kadar, bunun mukaddemâtı sayılabilecek ilkokul, ortaokul ve lise tarih derslerinde, Eski Çağ Tarihi denilince hâlâ Roma ve Yunan tarihi okutulmaktadır. Yâni bizim öğrenciliğimiz yıllarında, Eski Çağ Tarihi olarak biz Yunan ve Roma tarihi okurduk. Bir sene Yunan tarihi, bir sene Roma tarihi okutulurdu. Daha o zaman sorardım ben. Bizim bu Yunanlılarla ve Romalılarla alâkamız ne diye? Bunların Türk olmadıkları kesin, biz başka bir millet, başka bir kültür, başka bir medeniyet dairesindeniz. Ama Türklerin Eski Çağı ne zamandır? Milattan önceki dönemlerden itibaren Yunanlılara, Romalılara kadar Türklerin Eski tarihini biliyor muyuz? Bu zihni

tembelliktir. Tarih öğretimi ve tarih çalışmaları bize Avrupa'dan idhal olduğu için, Avrupa'nın temel direği sayılan Eski Yunan ve Roma Tarihi, sanki bizim de tarihimiz gibi kitaplarımıza geçmiş. Ama bizim eski çağlarımız Türkiye'de değil. Çünkü dünyadaki Türkler yegâne Türkiye'deki Türkler değil. Bugün ta Orhun vadisinden bütün Asya boyunca muhtelif ülkelerde, ama müstakil devletler halinde, ama muhtar cumhuriyetler ve topluluklar halinde, Türkçe konuşan topluluklar var. Bunların ecdadı ve hali hazırda yaşayan nesillerinin Yunan ve Roma ile irtibatları yok.

Türkiye'de pek çok insan, düne kadar, Türkiye'nin siyasi hudutları dışında Türk yaşadığını bilmezlerdi. Ne zaman ki Sovyetler Birliği dağıldı, Türkiye'de pek çok kimsenin gözü fal taşı gibi açıldı. 'Allah Allah yahu Türkiye'deki Türkler'den başka dünyada Türkler varmış, Türkçe konuşan insanlar varmış, bunlarda nereden çıktı? Biz yalnızca kendimizi Türk zannediyorduk' demeye başladılar. Gariptir, Sovyetler Birliği camiası içerisinde yaşayan kardeşlerimiz de kendilerini Türk zannetmiyorlardı. Siyasi olarak onlara sen Türkmensin, sen Azerisin, sen Kırgızsın, sen Kazaksın, sen bilmem nesin, diyorlar onlar da "Türküz" demekten kaçıyorlardı. Biz ilk defa Türk Dünyası Tarih Araştırmaları adıyla ilmi bir toplantı tertip edeceğimiz zaman önce Türk Cumhuriyetleri'ne gittik, çeşitli temaslarda bulunduk. Ankara'da bir toplantı yaptık. Özbek temsilci "Ben Türk değilim" dedi. "Ya nesin?" dedik. "Özbek" dedi. Yâni siyasi kimlik ile tarihi kimlik arasındaki farkı bile bilmiyordu. Kırgız, ben Kırgızım diyor, Türk değilim diyor. Kazak, ben Kazak'ım diyor, Türk değilim diyor. Böyle sakat bir anlayış var idi ve hâlâ bu sakat anlayış düzeltilememiştir.

Bugün Türk Tarihinin eski çağları denilen bir isimlendirme yapılacaksa herhalde bunun yapılacağı coğrafi zemin büyük Türkistan sahasıdır. Çünkü ecdâdımız oralarda yaşadı. Ne zamana kadar? Bugüne kadar diyelim. Buralarda çalışmaları kimler yaptı? Ruslar yaptı. Türkistan'da arkeolojik kazıları ve çalışmaları Ruslar yaptılar. Biz bunu yapan ilim adamlarına medyun-ı şükranız. Ama onların eserleri hâlâ Türkiye Türkçesi'ne kazandırılmadı. Ankara'nın göbeğinde bir Hitit heykeli var biliyorsun. Bu ismi kullandıkları bile şüpheli ya, devleti kuran

kavmin etnik olarak Türk olmadığı, İndo-European olduğu, kesin olarak bilinmektedir. İster Eti diyelim ister Hitit diyelim, ne dersek diyelim, bunlar Türk değil, bu kesin, ilmî olarak bu biliniyor. Ama Atatürk Türk dedi. Neden? Siyasi olarak. Günümüzde olduğu gibi Balkanlar'da nasıl Müslümanlar insanlığın gözü önünde imha edildilerse, bizi de mahvolmuş ve bitmiş bir etnik topluluk olarak Anadolu'dan da sürüp çıkarmak istiyorlardı. "Siz Anadolu'yu füzuli olarak işgal etmiş bir yabancısınız. Siz buradan gidin. Gitmezseniz biz sizi götürmesini biliriz. Süpürüverecekler güya denize; Karadeniz'e, Akdeniz'e, Adalar Denizi'ne." Atatürk dedi ki "İşte biz burada kadimüzzamandan beri yaşıyoruz. İşte Etiler'in Türklüğü o sebeple söylenmiş bir sözdü. Muhtemelen Gazi Paşa Hazretleri bunun doğru olmadığını biliyordu ama Avrupa'nın manyakça iddialarına karşı öne sürülmüş ve yine de bir ilmi mesele olarak reddi veya ispatı gereken bir görüştü. Bu çalışmaların faydası oldu mu? Elbette ki. Biz bu çalışmaların sayesinde bu vatanın tarihini bilebildiğimiz en eski devirlere kadar götürme fırsatına sahip olduk. Bu sayede eski Anadolu tarihi mütehassısları yetişti. Atatürk'ün Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin daha açılış yıllarında kurduğu Sümerce ve sair diller sayesinde, Sümerlerin, Allahu Alem, Türk olabileceği ilmi delillerle ispat edilmeye çalışıldı ve belki de öyledir. Dil bilimcilerin kabulüne göre herhangi iki dil arasında iki kelime ortaklığı var ise bu dilleri konuşan kavimlerin akrabalıklarından söz edilebilirmiş. Profesör Osman Nedim Tuna'nın Türk Dil Kurumu yayınları arasında neşredilen Sümerce üzerine yapmış olduğu bir çalışmada, benim hatırımda kaldığı kadarıyla, anlam ve telaffuz bakımından ortak 180 küsür kelime var ki, bu Sümerlilerle Türklerin akraba olabileceğine delâlet etmektedir. Bu eserin dilbilimciler ve tarihçiler tarafından okunması gerekir ancak biz çok az okuyan bir milletiz. Slogan peşindeyiz. Bunun dışında Protohattiler Türk müydü? Zannetmiyorum. Urartular Türk müydü? Zannetmiyorum. Belki yazının olmadığı dönemlerde, eski devirlerde Türk kavimleriyle irtibatları olmuş olabilir. Türk tarihinin köklerini nereden başlarsak başlayalım, nerede bitirsek bitirelim, Türkistan'da aramak mecburiyetindeyiz. Hitlerler'de, Eski Yunan'da, Roma'da aramak durumunda değiliz. Durum şu anda bile bunun tam aksi bir seyir izliyor, değil mi? Eski Çağ'da öğrencilerimiz Eski Yunan

tarihini okuyorlar. Okusunlar, bizim Yunan tarihiyle bir sıkıntımız yok. Roma tarihini de okusunlar. Azteklerin, Mayaların tarihini, Eski Çin tarihini de okusunlar. Ama zaman diliminde kıdemlidir diye onu kendimizin atası saymak mecburiyeti yok. Bizde tarih çalışmaları Avrupa'dan idhal edildiği zaman bu yanlış telakki de ithal edildi ve öyle de devam etmektedir. Biz bunu mümkün merteye düzeltme çalışmalarında bulunduk. Ben 50 ay kadar Talim Terbiye Kurulu üyeliği yaptım. O sıralarda, çoğu üniversite hocalarından müteşekkil bir heyet halinde, 3 sene devamlı çalışarak, tarih kitapları da yazdık. Ancak, iyi saatte olsunlar, bunu beğenmediler. Biz oradan ayrıldıktan sonra, değiştirdiler. Önce kitapların şekli şemali değişti, ondan sonra muhtevasını değiştirdiler. Ve bugüne kadar yazılmış en iyi tarih kitabı iken, şimdilerde artık Avrupa Birliği'nin ve UNESCO hazretlerinin emriyle kitaplarımız yazılmaya başlandı. Hattâ ders kitaplarında hangi kelimelerin kullanılıp kullanılmayacağını listesini bile onlar verir oldular. Vatan demek yok, şehit demek yok, düşman demek yok, millet demek yok. Hâsılı kelimelerimize bile karşıyorlar.

Biz Türk tarihinin en eski çağları olarak Türkistan'a gidilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Hattâ bizzat Atatürk'ün kendisinin çizdiği söylenen "Türklerin Ana Yurdu ve Göç Yolları" diye meşhur olan haritanın bile, ne kadar hazırlıksız ve gayri ilmi olursa olsun, Türk tarihinin temellerini ve köklerini eski Roma'da ve Yunan'da arayanlara karşı, fevkalâde değerli bir çalışma olduğuna inanıyoruz.

E. Köse: Hocam Türkistan kelimesinin daha anlamlı olduğunu söylediniz. Peki başlık olarak neden Türkistan'ı tercih etmediniz?

K. Y. Koprman: Barthold'un kitabının ilk baskısı yapıldığında, kitabın adının apaçık "Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler" olduğu görülmektedir. Bu, o zaman kitaba uygun görülen ad olduğu için, biz de ona uyduk. Değiştirme yoluna gitmedik. Hattâ eserin bütün nüshalarının bir anda tamamlanıp, toptan bütün nüshalarının piyasaya verilmemesi, parça parça, piyasaya verildiği kanaatindeyim. Çünkü bazı nüshalarda Barthold'un resmi olmasına rağmen, bazı nüshalarda Barthold'un resmi yoktur. Demek ki ilk nüshalara bu dersleri veren müellifin resmi

koyulmamış, kitap basıldıkça piyasaya verilmiş. Daha sonra ise belki yapılan ikaz üzerine Barthold'un resmi ilâve edilmek lüzumu hissedilmiş. Mesela bizim ilk neşrimizde de Barthold'un resmi yoktur. Ama daha sonra ben, Barthold'un resmi olan nüshaları gördüm.

Ruslar'ın, Türkistan tabiri yerine, Orta Asya tabirini tercih edecekleri açıktır. Mamafih Barthold'un hem Türkistan hem de Orta Asya tabirini kullandığını biliyoruz. Onun "Turkestan Down to The Mongol Invasion" adlı eserinin tercümesi Tarih Kurumu tarafından neşredildi. Bu, Barthold'un Türkistan kelimesinden rahatsız olmadığını gösteriyor. Ama bir devlet olarak Ruslar, Türkistan tabiri yerine Orta Asya'yı tercih ediyorlar. Senin de çok iyi bildiğin gibi, Orta Asya tabiri coğrafi bir tabirdir. Türkistan ise Türklerin yurdu, Türklerin ülkesi, Türklerin ana vatanı demektir ki o zaman Rusya'ya sorarlar "senin burada işin ne?" Dolayısıyla Orta Asya tabiri de bize biraz soğuk bir tabir, pek öyle sıcak bir tabir değil. Eserin ilk baskısında adını öyle koydukları için biz değiştirmedik. Değiştirsek de bir şey fark etmezdi. Şimdi mesela Köktürk kitabelerinin bulunduğu yerde farklı bir siyasi devlet var: Moğolistan. Türkistan deyip, birinci derste abidelerle başlarsan, başta Moğolları incitirsin. Moğollar belki apaçık bunu dile getirmediler, itirazları da olmadı ama muhtemeldir ki Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bizim devlet adamlarımızın Orhun Abidelerine sıcak ilgi göstermelerinden biraz gocunmuş olabilirler. Ecdadımızın at koşturdukları yerler, bizim nazarımızda, Türklerin mübarek topraklarıdır ve Türkistan'dır. Orada hakimiyetin adı Moğolistan olsa da, bir kısmı Çin-i Maçin istilasına altında, büyük bir bölümü hâlâ farklı milletlerin hâkimiyetinde de olsa bu gerçekte değişmez. Fakat oralarda yaşayan Türk kardeşlerimiz bile henüz Türkistan tabirine pek fazla alışamadılar. Bunu en iyi formüle eden merhum Ziya Gökalp'tir; "Vatan ne Türkiye'dir Türkler'e ne de Türkistan. Vatan, büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan."

E. Köse: Peki hocam sizce Barthold bu teklifi neden kabul etmiştir?

K. Y. Kopruman: Barthold'un hususi bir sebebi var mıydı bilmiyorum ama bu soru herkese sorulabilir. Bana göre görüşlerinin ve ilmi çalışmalarının yaygınlaşması, serbestçe kendi çalışmalarını dünya efkâr-

ı umumiyesine duyurma isteği; hassaten bu Türkistan tarihinin kadim meselelerinin devlet olarak en duyarlı, en gelişmiş, en müterakki olanının Türkiye Cumhuriyeti devleti olması sebebiyle, Türk ilim alemine duyurulması isteği etkili olmuş olabilir. Belki özel sebepleri de vardı. Barthold'un paraya ihtiyacı var mıydı? Hali vakti yerinde miydi? Bilemiyoruz, ama hiçbir devirde, dünyada ilim adamları, bir eli yağda bir eli balda, hiçbir maddi problemi olmayan insanlar değiller. 1990 yılında Sovyetler Birliği dağıldığı zaman dünya çapında alimler niye dünyanın çeşitli yerlerine gittilerse, o zaman Barthold da ona benzer sebeplerle Türkiye'ye gelmiş olabilir. Zaten Barthold'un Türkiye'ye gelmesi de başlı başına bir olaydır. Paylaşılmayan bir ilim adamı, pek çok yerlerden davetler alıyor. El üstünde tutuluyor ve değer veriliyor. Tabii bunun hani derler ya "marifet iltifata tabiidir, müşterisiz meta zâyidir." bu adama rağbet olduğu, davet edildiği, el üstünde tutulduğu müddetçe o da nihâyetinde beşerdir. Buna icabet etmemesi de düşünülemez. Kaç lira verdiler? Az mıydı? Çok muydu? Bilmiyorum ama Barthold'un Türkiye'ye gelişi ve dersleri verışı, İstanbul Darülfünunu'nun evrakı muhafaza ediliyorsa, bir yüksek lisans çalışma konusu yapılabilir. Ben işin bu yönünü siz bu soruyu soruncaya kadar hiç düşünmedim. Ama tabii o zaman yeni bir dünya kuruluyor. Çarlık ile Barthold'u bir düşünmemek lâzım. İlim adamı dünyanın her yerinde aynı saiklerle hareket eden insanlardır. Ama şunu bilelim ki 1917 ihtilali olduktan sonra Rusya'da asilzâdeler, yâni burnundan kıl aldırmayan zenginler, aristokratlar, İstanbul'a dolmuşlardı. O tarihlerde bu adamların bir kısmı Rusya'dan getirebildikleri servetle, parayla, mücevheratla yaşarken, bir kısmı da lokantalarda bulaşıkçılık gibi hizmet sektöründe çalışıyorlardı. 1990'da Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, sadece ilim adamları değil, pek çok insan da Batı dünyasına ve Türkiye'ye geldiler, biliyorsunuz. Bunların içerisinde pek çok değerli sanatkârlar da vardı muhtemelen. Biz onların kadri kıymetini bildik, bilemedik orası başka, geldiler. İşte, çünkü orada sefalet vardı. Lenin'in tek adam olarak hâkim olduğu 1920'li yıllar, ihtilal on yılını yeni tamamlamış. Rusya yeniden kuruluyor. Bütün değerler alt üst olmuş. Bu hengamda Rus aydınınının ne gibi problemler yaşadığını da ayrıca düşünmek lâzım.

E. Köse: Barthold Türkiye'ye davet edilirken Köprülü bu kararı bireysel olarak mı aldı yoksa bir komisyon ya da kurul kararı olarak mı alındı?

K. Y. Kopraman: Bu konuda kesin bir şey söyleyebilecek durumda değilim. Ama Barthold'un dünyadaki şöhretine binaen doğrudan doğruya Köprülü'nün kararıyla çağrıldığını düşünüyorum. Devletimiz daha yeni kurulmuş, doğru dürüst inkılaplar yapılmamış, yapılanları daha oturmamış. İktisadi problemlerle cebelleşirken, 600 küsur yıl süren Saltanat Cumhuriyet şekline dönüştürülmüş, milletimizin büyük bir kısmı henüz daha buna bile alışmamışken, işin teferruatı ile uğraşacak bir durum mevzu bahis olamadığını, esasen Fuat Köprülü'nün devleti kuran kadroyu, başta kurucu ebedi önderimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine yakınlığı sebebiyle, belki de Milli Eğitim Bakanlığı ile bir görüşme yapıp, çünkü nihayet bir ödeme yapılacak, geliş gidiş bir yol parası verilecek, Türkiye'deki kalışı ayarlanacak. Üniversiteler o zamanlarda henüz Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı. Dolayısıyla Milli Eğitim Bakanlığı'ndan habersiz yapılmış olamaz. Ama şu anda mesela 1926-1927'de Milli Eğitim Bakanı kimdi bilemiyorum, fakat kim olursa olsun Fuad Köprülü Türkiye'de ilim sahasında parlayan yıldızlardan biriydi. Dolayısıyla ondan gelen teklifin geri çevrilmesi pek mümkün değildi. Hele hele Türkiyât Enstitüsü'nün kuruluşu, başlı başına bir olaydır. Türkiyât Enstitüsü'nün kurulmasına sebep olan düşüncenin fikir babasının ben, Atatürk olduğuna inanıyorum. Muhakkak Köprülü bir vesile ile Atatürk'e bunu duyurmuş ve onun muvaffakatını almış olmalıdır. Kendi cebinden maaşını verecek değil. Barthold gibi bir adam da Hilal-i Ahmer hesabına gelip bu dersleri verecek birisi değil. Sen bugün dünyaca tanınmış bir tarihçiyi Türkiye'ye tek başına nasıl getirirsin, değil mi? Bunu rahmetli Doğramacı yapıyordu. Onun da getirdiği kişilerin dünya çapında kişiler olduğu münakaşa edilir ama herhalde Türk hocalara verdiği paranın birkaç katını vermek, araba, şöfor, lojman tahsis etmek vs. gibi imkanlarla ölkemize gelmeye razı ettiği düşünölecek olursa, Barthold'a da o zamanın şartları içerisinde, onu tatmin edecek olan bir ücret verilmiş olmalıdır. Bunu da bir özel teşebbüs, bir vakıf, bir hayır kuruluşu, bir holding vermediğine göre,

İstanbul Darülfünun'unun bütçesinden, ve onun da bağlı bulunduğu Milli Eğitim Bakanlığı'nın muvaffakatı olmadan vukubulmuş olduğunu düşünmememiz gerekir.

E. Köse: SSCB döneminden önce ve sonra Barthold'da bir farklılık görüyor musunuz hocam?

K. Y. Koprman: Ben Barthold'un bütün eserlerini okuduğumu söyleyemem. Ekim İhtilali'nden önce ve sonra yazdıkları arasında mukayeseli bir çalışma yapmış da değilim. Ancak ilim adamlarının içinde yaşadıkları cemiyetin siyasetinden yüzde yüz azâde olduklarını da düşünmek mümkün değil. Barthold'un bazı ifadelerinde, öküç altında buzağı aramak gibi olmasın ama, yorum yapmak suretiyle, bazı tahminlerde bulunulabilir. Her şeyden önce Barthold bir Rus olduğunu unutmamalıyız. Rusların tarih boyunca, Türk illeri aleyhine bir genişleme, yayılma, istilâ ve tahakküm hareketi var. Dün böyleydi. Muhtemelen gelecekte de böyle olmaya devam edecek. Büyük Türkistan dediğimiz coğrafyada yaşayan kardeşlerimiz gözlerini açıp kendi kaderlerine hâkim oluncaya kadar, ama Rus'un ama Çin'in ama Maçin'in bu topraklar üzerindeki, hattâ bizim Türkiye'miz üzerindeki yabancıların emelleri eksik olmayacaktır. Barthold'un Cengiz ile Camoga arasındaki mücadeleyi sınıf mücadelesi gibi gösteren ifadesini ve Türkistan'a yol yapılmaması gibi düşüncesini değerlendirirken dikkatli olmak gerekmektedir. Türk tarihçileri ve Türk münevverleri, milli gayelerimize ve ülkülerimize karşı daimâ hassasiyet ve uyanıklık içinde olmalıdır. Ama böyle bir hassasiyet ve endişeleri olmayan bir kişi hangi milletten olursa olsun bizimle aynı hissiyatı paylaşmayabilir.

E. Köse: Peki hocam, Barthold'da mantalite olarak farklılık var mı?

K. Y. Koprman: Barthold her şeyden önce bir Rus aydını. Onun bizim gibi hissetmesi, bizim gibi düşünmesi, bizim hissiyatımıza ve fikriyatımıza yüzde yüz katılması beklenilemez. O tarafsız bir ilim adamıdır. Pek çok gayri Türk Türkolog'da olduğu gibi, Barthold da, bir peşin hükümlü, Türklere düşmanlık gibi bir şey görmüyoruz. O tam anlamıyla bilim adamı ciddiyeti ve vakarı dahilinde meselelere tarafsız

bakabilmekte, kaynaklardaki bilgileri tarafsız bir şekilde kullanmakta ve yorumlamaktadır. Namuskâr bir ilim adamıdır.

E. Köse: Barthold'un terminolojisine bakış açınız nedir?

K. Y. Kopraman: Barthold bütün eserlerinde normal tarihi terminolojiyi kullanmaktadır.

E. Köse: Metodolojik/Akademik açıdan Barthold'dan faydalandınız mı?

K. Y. Kopraman: Sadece Barthold'dan değil, hisse kapmak, ders almak isteyen bir kişi milliyeti, dini, cinsiyeti ne olursa olsun bütün bilim adamlarının çalışmalarından, ama bilgi olarak, ama metodolojik olarak yararlanır. Ben kendime düstur edinmişimdir. Herhangi bir çalışmayı okurken ondan sadece bilgi öğrenmeyi hedef edinmem. Bu yazıyı yazan kişi, kaynaklara ulaşmış mı? Kaynaklardaki bilgileri tam olarak süzmüş mü? Bunları yerli yerince kullanabilmiş mi? İyi bir terkip yapabilmiş mi? İyi bir üslupla, akıcı, selis bir dille ifade etmiş mi? Diye devamlı benim kafamda sorular vardır ve her yazıyı bu noktaları da göz önünde bulundurarak okurum. Şu anda 74 yaşına geldim artık mesleki olgunluğumu tamamlamış sayılırım. Bundan sonra "ikinci güneşi" kadar ömrümüz ya kaldı ya kalmadı. Hâlâ okuduğum yazıyı, yazarının adına bakmaksızın, bu hususları göz önünde bulundurarak okurum.

Köprülü'nün yazıları metot, mantık, kurgu ve ifade bakımlarından fevkalâde değerli yazılardır. Aynı şekilde İbrahim Kafesoğlu'nun yazıları da matematik formülü gibidir. Onun kelimelerini değiştiremezsiniz. Rahmetli Mükrimin Halil Yinanç'ın metinleri fevkalâde kuvvetlidir. Kezâ Uzunçarşılı'nın yazıları da. Osman Turan'da biraz tasavvuf biraz da felsefe vardır. İlimle bunları mezcetmiştir. Keza Zeki Velidi Togan'da. Hükemâ'dan birine sormuşlar "edebi kimden öğrendin" diye. "Edepsizlerden" öğrendim demiş. İnsanoğlu menfi misallerden de, onun müsbetini öğrenebilir ama, tarihçilik konusunda bizim kendimize örnek alabileceğimiz, çok şükür yerli yabancı, pek çok alimimiz vardır. Elbette onların hepsinden istifade ettik. İlimi değerinden ayrı olarak eserin edebi kıymeti hakkında bir değerlendirme yapabilecek durumda değilim.

Ruşçasını okuyup onu değerlendirebilecek durumda değilim ama Türkçe'ye tercüme edenlerin de tercümesine hayran kaldım. Günümüzde tercüme denilen şeyleri okuduğum zaman zinhar ve zinhar zevk almıyorum. Tercüme de ayrı bir sanat. Barthold'un bu okuduğumuz eseri tek kişinin aleminden çıkmış değil. Birkaç kişinin kaleminden çıkmış olmasına rağmen, fevkalâde anlaşılır, güzel de bir tercüme olduğunu ifade etmeliyim.

E. Köse: Size göre Barthold'un bu eserinden en önemli ne öğrenilmelidir hocam?

K. Y. Kopraman: Barthold'dan öğrenebileceğimiz çok şey var. Hâlâ Orta Asya Türk Tarihi'nin en büyük mütehassısıdır. En büyük, en önemli uzmanıdır. Onun gibi Arapça, Farsça kaynaklara hâkim olan, ufku ve muhayyalesi geniş, fevkalâde terkip gücüne sahip ilim adamları maalesef bugün yok. O gibi her zaman ortaya çıkmayan ilim adamlarının eserlerinin muhakkak surette dilimize kazandırılması lâzım. Barthold'un eserlerinin üzerinden 100 sene geçmiş olmasına rağmen pek çok yazısı hâlâ Türkçe'ye çevrilmemiş durumda. Bu Türkoloji için, Türklük bilgisi için çok büyük bir eksiklik. Barthold dünya durdukça adı anılacak büyük tarihçilerdendir ve bundan istifade etmemek mevzu bahis olamaz.

E. Köse: Son olarak hocam, kitap ya da Barthold hakkında eklemek istediğiniz bir şey var mı?

K. Y. Kopraman: Kitabın orijinalinin kapağında yer alan ve elinde meşale tutan Bozkurt dikkatinizi çekti mi? Şimdi bundan rahatsız olan insanlar var. Barthold, eserleri ve Türkiye'ye gelişi hakkında bir çalışma yapılırsa iyi olur. Ama yapacak kişi iyi derecede Rusça bilen birisi olmalı.

Türkoloji sahasında şöhretli müverrih olarak değerlendirilen Vasili Viladimiroviç Barthold, Türkistan Tarihi alanında araştırmaları ve eserleriyle büyük bir iz bırakmıştır. Gerek kullanmış olduğu yöntemler gerekse dürüst ve tarafsız bir tarihçi olması sebebiyle örnek olmuştur. Nitekim bu değerlendirmeye uygun olarak meşgul olduğu çalışmalar

birçok farklı dile çevrilmiştir. Yetiştirdiği öğrenciler ve yol gösterdiği çalışmalar sayesinde ilim alemine katkısı bugün hâlâ devam etmektedir. Bu çalışmalardan biri olan “Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler” eseri yazarın son eseri olup Genel Türk Tarihi alanında yapmış olduğu birikimin hülâsası kabul edilebilir. Prof. Dr. Kâzım Yaşar Koprıman ve Prof. Dr. İsmail Aka tarafından eski yazıdan yeni Türk Alfabesine aktarılarak Türk ilim âlemine kazandırılmıştır. Kendilerine vermiş oldukları emeklerden dolayı teşekkürü borç biliriz. Ayrıca saygıdeğer Kâzım Yaşar Koprıman hocama, bu kıymetli bilgilerin unutulmaması ve aktarılması için bana değerli vaktini ayırdığı için çok teşekkür ederim...

